

Prezidente un iekšpolitika: Neprata vai negribēja?

Autors: Gatis Dieziņš, LETA

Žurnālistiem, kas intervējuši prezidentu, ir labi pazīstams auksti metāliskais tonis, kāds ieskanas viņas balsī, kad Vairai Vīķei-Freibergai uzdotais jautājums nav patīkams. Taču nevienu pārmetumu viņa neuztver tik sāpīgi kā apgalvojumus, ka nav pietiekami darbojusies valsts iekšpolitikā.

“Nu viņi melo. Daudzi cilvēki melo. Vistīrākie meli ir!” sarunā ar LTV šoruden ātri un aizvainoti bēra prezidente, lūgta komentēt pārmetumus par to, ka pārsvarā darbojusies ar Latvijas tēla spodrināšanu ārpusē, bet iekšienes sakārtošanai nav pievērsusies.

Arī viņas līdzgaitnieki rūpīgi atkārtu mantru, ka tikpat bieži kā ārvalstu braucienos prezidente devusies arī vizītēs uz Latvijas laukiem. Pati prezidente uzskaita pašas ieskatos būtisko, ko paveikusi: iestāšanos par stāvokļa uzlabošanu cietumos, tiesiskuma stiprināšanu, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (KNAB) izveidi, korupcijas mazināšanu tiesās.

“Tagad mēs jau sākam piemirst, cik milzīgas mums bija problēmas tiesu sistēmā, dažādos drošības un iekšlietu jautājumos, un tur bija... dubļi jāiziet burtiskā nozīmē cauri,” atminas prezidentes preses sekretāre Aiva Rozenberga.

“Tie bija tādi milzīgi, ļoti grūti iekustināmi riteņi, bet tas arī notika, bet to bija grūtāk parādīt ar skaistām bildēm. Bet, ja [Francijas prezidents] Žaks Širaks skūpst Vairas Vīķes-Freibergas roku, nu tas ir kaut kas interesants un nebijis un, protams, ka mēs gribējām, lai sabiedrība to arī redzētu,” viņa met akmeni skaistas bildes gribošo mediju dārziņā.

Jāpiebilst, ka prezidentes amata termiņa sākotnējā posmā bija grūti izšķirt, kur sākas ārpolitika un beidzas iekšpolitika. Vairākas likumdošanas iniciatīvas gan valodas, gan tiesiskuma, gan infrastruktūras un dienestu sakārtošanas jomā tika pieņemti, vēloties iestāties Eiropas Savienībā (ES) un NATO. Taču tai pašā laikā tie arī uzlaboja iedzīvotāju ikdienas dzīvi.

Vairāki apjautātie Vīķes-Freibergas padomnieki un laikabiedri uzsver divas lietas. Pirmkārt, prezidentei nemaz nebija iespējams spert daudzus soļus, ko no viņas sagaidīja, prezidenta pilnvaru ierobežojuma dēļ. Otrkārt, bija skaidrs, ka Rietumos augstā prezidentē līdz galam neizprata Latvijas vidi un tāpēc nevarēja to sakārtot pilnībā, trūka domubiedru.

Tas, ko nekādi neierobežo Satversme, ir prezidenta spējas kļūt par nācijas morālo līderi. Paliel neatbildēts jautājums, vai prezidente šo iespēju vienmēr izmantoja.

“No vienas puses, varētu sagaidīt, ka prezidents ir kā morāles bāka, bet cik reizes teiksi, ka viss ir slikti un nekas nemainīses. Protams, šis ir instruments, ko var lietot krīzes brīžos, un gan Guntis Ulmanis, gan Vīķe-Freiberga un Valdis Zatlers to ir darījuši,” saka bijušā prezidenta Valda Zatlera kancelejas vadītājs, tagad ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs.

Viens no instrumentiem veiksmīgai iniciatīvu tālākai īstenošanai ir sadarbība ar valdību, taču neviens no tā laika premjeriem nav uzskatāms par Vīķes-Freibergas domubiedru. Gan tāpēc, ka daļa no tiem bija saistīta ar politiekonomiskajiem grupējumiem, gan tīri personisku iemeslu dēļ.

Patī prezidente arī desmit gadus pēc prezidentūras termiņa beigām vairās runāt par sadarbību ar ekspremieriem Andri Bērziņu, Einaru Repši, Induli Emsi, Aigaru Kalvīti, Andri Šķēli.

Viņa arī uzsvēra, ka runāt detalizētāk par attiecībām ar Latvijas politiķiem jau nozīmētu mazgāt netīro veļu, bet to viņa nevēloties. “Nu, viena lieta ir, ka mums ir premjers, kam, viesojoties ārzemēs, tiek izsaukta policija no kaimiņiem, viņi saka: ziniat jums tur kaut kāds tipāžs staigā pa jumtu,” Vīķe-Freiberga atgādināja bēdīgi slaveno tā laika “Jaunā laika” premjera Repšes pastaigu pa Stokholmas namu jumtiem.

“Tā ir viena lieta, bet, ja runa ir par valsts drošību un nopietnām lietām, tad joku vairs nav. Un tad kaut kas ir jādara,” intervijā LTV sacīja Vīķe-Freiberga, uzsverot, ka izšķirošajos brīžos arī rīkojusies.

Jāpiebilst, ka deviņdesmito gadu beigas un 2000.gadu sākums bija laiks, kad lielāka vai mazāka mēroga zemestrīces Latvijas politikā bija teju ikdiens. Tikai dažus mēnešus pēc prezidentes stāšanās amatā medijos parādījās ziņas par lielu pedofilijas tīklu, kurā, iespējams, iesaistīti un to piesedz augsti stāvoši politiķi. Bijušais PSRS Valsts drošības komitejas (VDK) virsnieks deputāts Jānis Ādamsons no Saeimas tribīnes paziņoja, ka šajā lietā, iespējams, iesaistīti premjers Šķēle, tieslietu ministrs Valdis Birkavs un Valsts ieņēmumu dienesta (VID) vadītājs Andrejs Sončiks, un pauda šaubas, vai prokuratūra šo lietu izmeklē pietiekami kārtīgi.

Ja citi politiķi stingri nostājās pret Ādamsonu, tad prezidente aicināja viņa iesniegtās ziņas rūpīgi izvērtēt, raisot bažas par to, vai viņa pietiekami izprot situāciju. Intervijā grāmatas “VVF. Politiskā biogrāfija” autoriem Vīķe-Freiberga uzsvēra, ka labi zinājusi, kas ir Ādamsons un nav izslēgusi vienu no izskanējušajām versijām, ka bijušā čekas virsnieka solis ar trīs politiķu vārdu nosaukšanu bijis inspirēts no kādas citas valsts puses. Taču viņas lielāko satraukumu radījis fakts, ka prokuratūra šīs lietas pārbaudē nestrādā pietiekami profesionāli un tur nepieciešamas pārmaiņas, kas drīz pēc tam sākušās. Tiesa, kas bija šī skandāla izraisītāji un to motīvi, nav skaidrs vēl šodien.

Bija jautājumi, kurus prezidente pilnībā atstāja valdības, tas ir, ar oligarhiem saistīto partiju ziņā, piemēram, neiejaucoties uzņēmuma privatizācijas procesā. Šie un citi ar ekonomiku saistītie jautājumi Vīķi-Freibergu uztrauca tikai tik lielā mēra, cik tas attiecās uz Latvijas starptautisko tēlu un šajā gadījumā – piemērotas uzņēmējdarbības vides ārvalstu investoriem nodrošināšanai.

Vienas no sarežģītākajām attiecībām prezidentei veidojās ar Repši. Protokolu stingri ievērojošo prezidenti tracināja ne tikai premjera dīvainības, ar kurām regulāri pilni bija visi mediji, bet arī nespēja pieņemt iestājam ES nepieciešamos likumus. Lielākā konfrontācija gan ar Repši, gan vēlāko Tautas partijas premjeru Aigaru Kalvīti raisījās saistībā ar valdību mēģinājumiem pastiprināt ietekmi pār drošības dienestiem, kad Vīķes-Freibergas rīcība bija izšķiroša.

Tomēr, ja salīdzina Vīķes-Freibergas paveikto ar viņas pēctečiem, arī prezidentes veikums iekšpolitikā drīzāk vērtējams ar plusa zīmi.

Pirmais trieciens tai bija skandāls ap pēcteča Valda Zatlera ievēlēšanu amatā un šaubām par viņa reputāciju, ko līdz galam neglāba arī viņa stingrā vēršanās pret oligarhiem prezidentūras termiņa noslēgumā. Taču lielāko triecienu prezidenta institūcijas dekonstrukcijā deva Andris Bērziņš, kurš neizrādīja interesi ne par vienu iekšpolitikas vai ārpolitikas jautājumu. Kaut arī Raimonda Vējoņa ievēlēšana lielā sabiedrības daļā tika novērtēta pozitīvi, viņa sākotnējā aizraušanos ar “*pašiņiem*” un skaidru prezidentūras mērķu nenospraušana nav vairojusi šīs institūcijas spēku un ietekmi, kas Vīķes-Freibergas “laikos” bija viens no spēcīgākajiem varas centriem valstī.